

International JOURNAL of SOCIAL and HUMANITIES SCIENCES RESEARCH (JSHSR)

Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi

Received/Makale Geliş 19.04.2023
Published /Yayınlanma 30.06.2023
Volume/Issue (Cilt/Sayı)-ss/pp 10(96), 1244-1251

<http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.8111935>
Araştırma Makalesi
ISSN: 2459-1149

Dr. Meram TATLI
<https://orcid.org/0000-0002-4373-5096>
Kahramanmaraş / TÜRKİYE

Hibrit Savaşın Enerji Boyutu ve Ukrayna Krizi

The Energy Dimension of Hybrid War and the Ukraine Crisis

ÖZET

Hibrit savaşta, askeri ve askeri olmayan tehditler arasındaki sınırlar bulanıklaşmıştır. Askeri olmayan araçlar söz konusu olduğunda, enerji kaynakları ve enerji altyapısı çok önemli bir rol oynamaktadır. Enerji, hem ekonomik hem de siyasi güç anlamına gelmektedir. Ukrayna krizi enerji güvenliğinin ulusal güvenliğin ayrılmaz bir parçası olduğunu, Rusya'ya bağımlılığın stratejik bir sorumluluk olabileceğini ve üretici ile tüketici arasındaki karşılıklı bağımlılığın, üretici gelirsiz, tüketici gazsız kalabildiği sürece istikrarı teşvik etmeyeceğini göstermektedir. Rusya, Ukrayna'yı istikrarsızlaştırmak için askeri, yarı askeri ve stratejik iletişim araçlarını bir arada kullanmaktadır. Bu stratejiye enerji faktörünü de (Ukrayna enerji varlıklarının kamulaştırılması ve gaz fiyatları üzerindeki baskı yoluyla) entegre etmeyi başarmıştır. Buradan yola çıkılarak hazırlanan bu çalışmanın ana gayesi, Rus hibrit savaş yöntemlerinden biri olan enerjinin Ukrayna savaşındaki etkisinin incelenmesidir. Rusya'nın Ukrayna'da siyasi, sosyal, ekonomik vb. hedeflerine varmak için hibrit savaş yöntemlerinden biri olan enerji faktörünü araçsallaştırdığı hipotezine dayalı olarak gerçekleştirilen çalışmada hibrit savaş ile enerji kavramları ele alınmış ve hibrit savaş yöntemlerinden biri olan enerjinin Ukrayna savaşına etkileri analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hibrit Savaş, Enerji, Ukrayna Krizi.

ABSTRACT

In hybrid warfare, the boundaries between military and non-military threats are blurred. When it comes to non-military means, energy resources, and energy infrastructure play a crucial role. Energy means both economic and political power. The Ukraine crisis shows that energy security is an integral part of national security, that dependence on Russia can be a strategic liability, and that interdependence between producers and consumers will not promote stability as long as the producer can remain without income and the consumer without gas. Russia uses a combination of military, semi-military, and strategic communication tools to destabilize Ukraine. It has also managed to integrate the energy factor into this strategy (through the nationalization of Ukrainian energy assets and pressure on gas prices). The main purpose of this study is to analyze the impact of energy, one of the Russian hybrid warfare methods, on the Ukrainian War. Based on the hypothesis that Russia has instrumentalized the energy factor, which is one of the hybrid warfare methods, to achieve its political, social, economic, etc. goals in Ukraine, the study examines the concepts of hybrid warfare and energy and analyses the effects of energy, one of the hybrid warfare methods, on the Ukrainian War.

Keywords: Hybrid War, Energy, Ukraine Crisis.

1. GİRİŞ

Rusya'nın Kırım'ı yasadışı ilhakını çevreleyen olaylar, daha önce sadece uzman çevrelerde bilinen bir terimin yani hibrit savaşın öne çıkmasına neden olmuştur. Hibrit savaş, bir devletin çıkarlarını diğerine teslim etme görevlerini çözmeyi amaçlayan askeri, bilgi, diplomatik, ekonomik karakterli bir dizi devlet eylemidir. Hibrit savaş, mağdurun ihtiyaçlarına ve direnme kabiliyetine bağlı olarak kullanılan ve saldırganın hedeflerine göre tekrar tekrar seçilen bir dizi araçtır. Mecazi anlamda hibrit savaş, her zaman saldırganın terörizm, kitle imha silahları, etnik çatışmalar, ekonomik baskı vb. faaliyetleri içeren "menüsündeki" öğelerin benzersiz bir kombinasyonunun seçimidir. Ukrayna'daki çatışma genellikle geleneksel savaş yöntemlerinin birincil rol oynamadığı bir hibrit savaş örneği olarak anılmaktadır. Bunun yerine, dezenformasyon ve propaganda üzerine kurulu bilgi savaşı ve psikolojik operasyonlar da dahil olmak üzere, siyasi ve ekonomik baskı araçlarının genişletilmiş kullanımı ön plana çıkmaktadır. Rusya'da bu yöntemler "Yeni Nesil Savaş" olarak adlandırılmaktadır. Amaçları, düşmanın silahlı kuvvetleri ve sivil nüfusu üzerinde ahlaki ve psikolojik yollarla üstünlük sağlamaktır. Böyle bir yaklaşım, sert askeri güç kullanma ihtiyacını en aza indirmeyi ve bunun yerine rakiplerinin "kalplerine ve zihinlerine" saldırmayı amaçlamaktadır (Berzins, 2014). Amaç, bir toplum içinde şüphe ve güvensizlik ortamı yaratmaktır. Ayrıca ittifakların birlik ve bütünlüğünü bozmayı ve saldırganın gerçek hedeflerini örtbas etmeyi amaçlamaktadır. Açık ve gizli bir şekilde askeri ve paramiliter güçler kullanan, ayrılıkçı gruplara tedarik sağlayan, siber saldırılar düzenleyen ve büyük bir propaganda kampanyası yürüten Rusya, siyasi hedeflere ulaşmak için

geleneksel olmayan savaşın nasıl etkili bir şekilde kullanılabilceğinin ders kitabı niteliğinde bir örneğini sunmuştur. Bu çerçevede, Rusya'nın yeni askeri doktrininde askeri ve askeri olmayan tedbirlerin entegre kullanımına yapılan atıflar, modern savaşın özelliklerinin basit bir tanımından daha fazlasıdır ve doğrudan doğruya Rusya'nın eylemlerini tanımlamaktadır.

Rusya, Ukrayna krizinde birçok hibrit savaş yöntemi kullanmış ve bunlardan en önemlisi enerji faktörü olmuştur. Enerjinin hibrit savaşta genel olarak kabul edilenden çok daha önemli bir faktör olduğu ve olmaya devam ettiği görülmektedir. Enerji sistemlerinin kesintisiz çalışmasını sağlamak her ülkenin karşı karşıya olduğu en önemli konular arasında yer almaktadır. Bu misyon yeni değildir ve kritik enerji altyapısını (ulusal güvenlik, ekonomi, hükümet ve toplumun refahı üzerinde önemli bir etkiye sahip olacak kadar hayati önem taşıyan tesisler, hizmetler, bilgi ve endüstriyel kontrol sistemleri) güvence altına almak için tedbirler geliştirilmektedir. Ancak Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik saldırganlığı ve bunun getirdiği zorluklar, modern savaşın enerji boyutunu yeniden düşünmeye ihtiyaç olup olmadığı sorusunu gündeme getirmiştir. Rusya, Ukrayna'nın Kırım ve çevresindeki gaz sahalarını geleneksel askeri yöntemlerle işgal etmiştir. Buna ek olarak Rusya, diğer Avrupa ülkelerini Ukrayna'ya ters gaz tedariki konusunda yardımcı olmaktan caydırmaya çalışırken, gaz kesintileri de dâhil olmak üzere Ukrayna üzerinde ekonomik baskı uygulamıştır. Ayrıca Rusya, Avrupa'nın enerji güvenliğindeki yeri doldurulamaz rolüne ve Ukrayna'yı desteklemesi halinde Avrupa'nın kendisi için yaratacağı risklere dair bir söylem geliştirmiştir.

Sorunsalı, enerji kaynaklarının Ukrayna savaşında etkili bir hibrit savaş yöntemi olarak kullanılıp kullanılmadığı olan bu çalışma, Rusya'nın Ukrayna'da siyasi, ekonomik, sosyal vb. amaçlarına erişmek için enerji kaynaklarını araçsallaştırdığı hipotezine dayalı olarak hazırlanmıştır. Çalışmada Ukrayna krizi ele alınmış ve bu vaka üzerinden enerji faktörünün hibrit savaş ile ilişkiselliği sorgulanmıştır.

2. HİBRİT SAVAŞ ve ENERJİ

Barış ve savaş kavramları doğası gereği birbirine zıt olan iki kavramdır. Barış, kavram olarak örgütlü kolektif şiddetten kurtulma ya da savaşın yokluğu olarak tanımlanmaktadır. Savaş ise genellikle ya Clausewitzci terimlerle siyasi amaçlara ulaşmak için örgütlü şiddet olarak ya da örgütlü şiddetin izin verilebilir sınırlarını tanımlayan ahlaki veya yasal bir koşul olarak düşünülmektedir (Metz ve Cuccia, 2010).

Hibrit savaş, klasik büyük ölçekli askeri işgal yerine, saldıran bir gücün yıkıcı istihbarat operasyonları, sabotaj, bilgisayar korsanlığı ve vekil isyancı grupların güçlendirilmesi gibi çeşitli faaliyetlerle rakibini alt etmeye çalıştığı bir dizi düşmanca eylemi kapsamaktadır. Buna ek olarak hibrit savaş aynı zamanda dezenformasyon yaymak, ekonomik baskı yapmak ve enerji kaynaklarını araçsallaştırarak tehdit etmeyi içermektedir (Popescu, 2015). Hoffman, hibrit savaş konvansiyonel kabiliyetler, düzensiz taktikler ve oluşumlar, ayırım gözetmeyen şiddet ve zorlama içeren terörist eylemler ile suç teşkil eden düzensizlikler de dâhil olmak üzere farklı savaş biçimlerinin tamamı olarak betimlemiştir. Hoffman için hibrit savaşlar hem devletler hem de çeşitli devlet dışı aktörler tarafından, ayrı birimler tarafından veya aynı birim tarafından yürütülebilmektedir. Ancak çatışmanın hem fiziksel hem de psikolojik boyutunda sinerjik etkiler elde etmek için ana savaş alanı içinde operasyonel ve taktiksel yöntemler de kullanılmaktadır (Hoffman, 2007). Geniş anlamda melezlik (hibrit), bir karıştırma veya harmanlama sürecinden, iki veya daha fazla sistemin bütünleşerek farklı bir şey üretmesinden, bütünü parçalarının toplamından daha büyük olmasından kaynaklandığı savaş türüdür. Bir grup düşünür, gelecekteki çatışma türlerinin hibrit savaş olarak adlandırılacağını ısrarla savunmaktadır. Bu savaş genellikle iki eşit olmayan aktör arasında, zayıf hasmın (örneğin terör örgütleri, milis gruplar vs.) üstün hasmın zayıflıklarından faydalanmak için geleneksel olmayan veya dolaylı yöntemler kullandığı çatışma olarak tanımlanmaktadır. Tipik olarak bir devlet aktörü (ABD gibi) ile ideolojik motivasyona sahip bir devlet dışı silahlı grup (El Kaide gibi) ya da bir isyancı grup (Afganistan'daki Taliban gibi) arasında yaşanan bu çatışmalar genellikle uluslararası olmayan silahlı çatışmalar, terörizm ya da gerilla savaşı olarak adlandırılmaktadır. Belirtilen düşünceye sahip olmayan düşünürler ise bu hibrit savaş öngörüsünü reddetmektedir. Asya'nın artan militarizasyonunu dikkatle izleyen, Orta Doğu'daki mezhepsel parçalanmayı fark eden ve Afrika'daki ulus-devlet parçalanmasını gözlemleyen bu grup, bunun yerine genellikle uluslararası silahlı çatışma olarak adlandırılan ulusal silahlı kuvvetler arasındaki konvansiyonel savaşın, savaşın geleceği olduğunu ileri sürmektedir (Reeves ve Barnsby, 2013, s. 16-17). Bu teorik tartışma, akademik kuramlar arasında yanlış bir ikilik yaratmıştır. Kuramları bu şekilde sınırlandırmak, çağdaş çatışmaların hem tanımlanmasının zor olduğu hem de genellikle geleneksel olarak birbiriyle ilişkilendirilmemiş savaş biçimlerinin özelliklerinin bir karışımı olduğu gerçeğini göz ardı etmektedir. Örneğin devlet aktörleri, devlet dışı hasımlarına karşı stratejik bir avantaj elde etmek için muharip ve sivil arasındaki çizgiyi bulanıklaştırarak, siber saldırılar

düzenleyerek ve bireysel aktörleri ölümcül bir şekilde hedef alarak hibrit savaşın dolaylı taktiklerini düzenli olarak kullanmaktadır. Benzer şekilde, devlet dışı silahlı gruplar ve isyancılar da devlet aktörleriyle çatışmalarında geleneksel silahlar da dâhil olmak üzere konvansiyonel silahlı savaş araçlarını kullanmaktan çekinmemektedir. Savaşı kategorize etme girişimlerini daha da karmaşık hale getiren şey, modern çatışmaların genellikle birbiriyle örtüşen doğasıdır. Örneğin, aynı coğrafi bölgede devletler, isyancı gruplar ve uluslar ötesi terör örgütleri arasında eşzamanlı olarak savaşların yaşanması nadir değildir. Dolayısıyla, gerçekte hibrit savaş ve konvansiyonel savaş geniş bir savaş olasılıkları yelpazesinin en uç sınırlarını oluşturmaktadır (Ağır ve Tatlı, 2020, s. 38-39). Ne tamamen asimetrik ne de tamamen konvansiyonel olan modern çatışmalar, daha ziyade, her iki savaş biçiminden de özellikler gösteren melezlerdir. Konvansiyonel olmayan ve konvansiyonel savaş yöntemlerinin birleşimi özellikle güçlü modern çatışmalara yol açmaktadır.

NATO üyeleri, Washington'da düzenlenen 2015 Dönüşüm Semineri'nde hibrit savaş ve onu destekleyen taktikleri, konvansiyonel ve konvansiyonel olmayan yöntemlerin geniş, karmaşık, uyarlanabilir, fırsatçı ve genellikle entegre kombinasyonlarını içerebilir olarak tanımlamıştır. Bu faaliyetler açık veya gizli olabilir, askeri, paramiliter, organize suç şebekelerini ve sivil aktörleri tüm güç unsurlarıyla birlikte içerebilmektedir (NATO Transformation Seminar, 2016). Avrupa Birliği (AB) hibrit tehditleri, resmi olarak ilan edilmiş savaş eşliğinin altında kalarak belirli hedeflere ulaşmak için devlet veya devlet dışı aktörler tarafından koordineli bir şekilde kullanılabilen zorlayıcı ve yıkıcı faaliyetlerin, konvansiyonel ve konvansiyonel olmayan yöntemlerin (yani diplomatik, askeri, ekonomik, teknolojik) bir karışımı olarak tanımlamıştır (Maas, 2017). Her iki tanım da Hoffman'ın tanımına benzemektedir, stratejinin diplomasi, ekonomi ve teknoloji gibi askeri alan dışındaki daha geniş boyutlarına giderek daha fazla vurgu yapılmaktadır. Bu durum, Military Balance'ın 2015 sayısında yer alan Rusya'nın hibrit savaş tanımında daha açık bir şekilde görülmektedir. Hibrit savaş, diplomatik araçlar, elektronik ve siber operasyonlar, zaman zaman açık-gizli askeri ve istihbarat eylemler, ekonomiyi kullanarak baskı yapmak, inisiyatifi ele geçirmek, psikolojik ve fiziksel avantajlar elde etmek için tasarlanmış entegre bir kampanyada askeri ve askeri olmayan araçların kullanılmasıdır (Military Balance, 2015).

Enerji yaklaşımı açısından savaş, devletin sosyal, ekonomik, askeri ve diğer bileşenlerini içeren en geniş anlamıyla iki enerji gücünün çatışmasıdır. Savaşı kazanan, en büyük enerjiye sahip olarak değil, düşmanın en savunmasız noktasını bilen ve bu noktaya odaklanarak saldırısını sürdüren aktördür. Buna ek olarak, ana düşmanın zayıf noktaları sadece dış savunma ile değil, aynı zamanda her şeyden önce devletin iç koşulları ile de ilişkilidir. Dünyadaki birçok ülke için enerji ekonomik, siyasi ve sosyal açılardan kilit bir sektördür. Enerji savaşı, enformasyon savaşı ya da psikolojik operasyonlar gibi, kamu bilincinde savaş olarak algılanmamaktadır. Enerji savaşı daha ziyade bir tür metafor olarak ya da ekonomik olgular ışığında algılanmaktadır (pazarın genişlemesi, varlıkların ele geçirilmesi, rekabet, pazarın tekelleşmesi vb.). Bununla birlikte, enerji savaşının sonuçları gerçek bir savaşın etkilerine benzer olabilir ve hatta onları aşabilmektedir. Enerji savaşı (abluka, enerji kaynaklarının kesilmesi) mağdur devletin ekonomik potansiyeline önemli zararlar verebilir ve sistemik krize yol açabilmektedir. Ülkeyi ekonomik kalkınmasında yavaşlatabilir, hatta geriye götürebilir ve müteakip silahlı saldırı durumunda bölgenin uzun süreli savunulması olasılığını önemli ölçüde azaltabilmektedir. Dış politika perspektifinden bakıldığında, devletler enerji ihracatını hem saldırgan hem de savunmacı bir şekilde, diğer hükümetleri bir şey yapmaya zorlamak ya da yapmalarını engellemek için ve güçlü ekonomik bağlar kurmak ya da cezalandırmak için kullanabilirler. Enerji silahları, potansiyel rakibin ekonomik ve siyasi olarak yenilgiye uğratılması amacıyla devletin enerji ve altyapı potansiyellerinin kullanıldığı karmaşık bir sistemdir. Enerji silahları, enerji kaynakları ve altyapı şeklinde kullanılabilir. Enerji ihracatının saldırgan ya da savunmacı kullanımının temeli, petrol ya da doğal gaz üreten bir devlet ile tüketen (ve muhtemelen transit) bir devlet arasında gelişen bağımlılık ilişkisine dayanmaktadır. Boru hatları söz konusu olduğunda bu ilişki genellikle önemli aracı olarak bir transit devleti de içermektedir. Bu ilişki daha sonra üretici devleti dış siyasi baskılardan korumak için kullanılabilir ya da nihai tüketicileri veya transit devletleri tehdit etmek için bir kılıç görevi görebilmektedir. Savunmacı bir politika diğer ülkeler için her zaman iyi niyetli bir politika olmayabilir. Aksine, etkili bir savunma politikası ya da böyle bir politika algısı, söz konusu otoriter devleti dış politikasında daha iddialı olma konusunda cesaretlendirebilir. Diplomatik ya da askeri açıdan risk alma konusundaki bu artan isteklilik daha sonra çatışmanın istikrarsızlığını tetikleyebilmektedir. Bu tür bir savaş Ukrayna gibi ülkeler için somut bir tehdit gibi görünmektedir ve bu ülkeler için diğer Avrupa devletlerinin çoğundan daha büyük bir tehlike oluşturmaktadır.

3. UKRAYNA KRİZİNDE ARAÇSALLAŞTIRILAN ENERJİ FAKTÖRÜNÜN ETKİSİ

Enerji gelişiminin ve enerji güvenliğinin sağlanması, Rus devlet politikasının en önemli yönlerinden biridir. Bu, Rusya'nın yakıt ve enerji faktörünün ülke yaşamındaki özel sistem oluşturucu rolü ile tanımlanmaktadır. Enerjinin siyasi amaçlarla kullanımı Rusya'nın dış politikasında uzun bir geçmişe sahiptir. 2003 yılında ilan edilen Enerji Stratejisi'nde, Rusya'nın yakıt ve enerji tesislerinin ekonomik kalkınmanın temelini oluşturduğu, iç ve dış politika yapımının bir aracı olduğu belirtilmiştir (Energy Strategy of the Russian Federation for, 2020). Enerji (özellikle de doğal gaz tedariki), Ukrayna'daki krizden önceki dönemde ve bazı durumlarda Rusya'ya hem Ukrayna hem de NATO Ülkeleri ile ilgili hedeflerini gerçekleştirmek için bir araç olarak hizmet etmiştir. Kullanılan yöntemler arasında, ülkelere elverişsiz ticari şartlar ve koşullar dayatmak, yolsuzluk yaratmak veya ortaya çıkarma girişimleri ile istenen dış politika hedeflerine ulaşmak için siyasi baskı yapmak yer almaktadır. Ancak Rusya'nın enerjisi siyasi amaçlar için kullanma kabiliyeti azalmıştır. Piyasaların serbestleşmesi, karşılıklı bağlantıların artması ve ithalatın çeşitlendirilmesi sayesinde NATO ülkeleri artık Rusya'nın enerji baskısına karşı daha az savunmasızdır.

Rusya, Batı ile savaşırken hedeflerine klasik savaş yöntemleriyle ulaşma ihtimali düşüktür. Askeri gücü, mevcut nükleer kapasitesi dikkate alındığında bile çok büyük değildir. Batı ile doğrudan çatışmaya girdiğinde kaybetme olasılığı yüksek görünmektedir. Ancak Rusya, başta enerji olmak üzere büyük bir kaynak potansiyeline sahiptir. Bu nedenle Rus stratejistlerin temel fikri, savaş olarak algılanmayacak ve NATO'nun Washington Antlaşması'nın 5. Maddesini kullanmasına izin vermeyecek gizli savaş genişletmektir (Sadeghi, 2014). Hibrit savaşın Rus versiyonu, askeri araçların baskın olmadığı ve bunların kullanımının dikkatlice gizlendiği ve inkâr edildiği belirli bir algoritma için geçerli olan, düşman üzerinde çeşitli kontrollü ve birleştirilebilir etkilerden oluşan bir yapıdır. Bu (Gonchar vd., 2015, s. 5-6);

- Farklı boyutlarda (siyasi, ekonomik, askeri, insani ve diğerleri) askeri ve askeri olmayan karakterdeki güçlerin ve araçların karmaşık bir şekilde birleştirilebilir uygulamasıyla devletten devlete yıkım anlamına gelmektedir,
- Doğrudan düşmanın yenilgisine odaklanmaktadır,
- Sadece savaş alanında değil, aynı zamanda hayati kaynakları içeriden zayıflatarak bu hedefi gerçekleştirmektedir.

Bu sonucusu kilit bir özelliktir. Savaş yabancı bir saldırı eylemiyle değil, saldırganın hedef ülkenin içinden, iç yıkım ve kendi kendini yok etme süreçlerini geliştirmeyi amaçlayan eylemleriyle başlamaktadır. S. Nikanorov ve S. Solntsev'in Rusya Federasyonu Savunma Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı için yaptıkları çalışmalar, Rusya'nın hibrit savaşa yönelik kavramsal yaklaşımlarının temel taşı oluşturmaktadır. Onlara göre örgütsel silahlar, patolojik sistemin gelişimi için hedef-devletin kaynaklarını tükettiği işlevsel hedef-devlet sistemi içinde patolojik sistemi harekete geçirmenin bir yoludur. Buna ek olarak örgütsel silahların kullanımı, geleneksel bilimsel gözlem biçimleri için her zaman görünür değildir ve günlük işleyişin geleneksel mantığı içinde anlaşılabilir. Örgütsel silahların eylemi olarak yıkım, silahları uygulayanın değerler sisteminde yer alan sonuçlara ulaşmayı amaçlamaktadır. Örgütsel silahların uygulanmasının temel koşullarından biri, hedef devletin temel değerlerinin yerine, en umut verici olan değerlerinin ikame edilmesidir. Böylece, saldırgan devlet tarafından hedef devletin organizmasına sessizce sokulan bir patoloji, kurbanın bağışıklık sistemini (ulusal güvenlik sistemini) devre dışı bırakır ve saldırgan devletin düşman olmadığı ve tehdit oluşturmadığı algısı hedef devletin kamuoyunun bilinçaltına yerleştirilir (Ovchinsky ve Sundiev, 2013). Kremlin'in bakış açısından Rusya'nın XXI. yüzyıl stratejisinin temel belirleyicileri şu şekilde formüle edilebilmektedir: Temel kaynakları kendine yeterli olan (enerji, su, gıda, mineraller) ve güç dörtlüsüne (nükleer silahlar, örgütsel silahlar, enerji silahları, siber güçler) sahip olan aktörler dünyayı yönetebilir (Gonchar vd., 2015, s. 5).

Bölgesel ve küresel düzeyde enerji politikasının uygulanmasında Rusya doğal avantajlarına yani devasa bir kaynak tabanına ve transit potansiyeline güvenmektedir. Enerji kaynakları Kremlin'in en güçlü silahlarından biridir. Enerji silahı kendi başına değerlidir. Ancak en büyük etki, bilgi kaynaklarının uygun kullanımı ile birleştirildiğinde ortaya çıkmaktadır. Gelecekte enerji, sadece bölgesel değil küresel ölçekte de Rusya'nın jeopolitik ve dış ekonomik etkisinin kilit faktörü olmaya devam edecektir. Dış ve iç ekonomik politikalarda enerji ile ilgili araçların etkin bir şekilde uygulanması, SSCB'nin dağılmasından sonra fiilen ortaya çıkan tek kutuplu dünyada Rus çıkarları için büyük önem taşımaktadır (Zhiznin, 2010, s. 9-10). Rusya Federasyonu'nun Enerji Stratejisi, iddialı jeopolitik hedeflerine ulaşmasına yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Enerji kaynakları ve bunların tedarikine yönelik altyapı, Rus politikasının temel araçlarını

oluşturacaktır (Sadeghi, 2014). "RF'nin 2020'ye kadar Enerji Stratejisi" adlı resmi belgenin şu ifadeyle başladığına çok az kişi dikkat etmektedir: "Rusya, devasa enerji kaynakları yataklarına ve ekonomisinin gelişiminin temeli, dış ve iç politika uygulamasının bir aracı olan güçlü yakıt enerjisi kompleksine sahiptir" (Energy Strategy Of Russia, 2010). Başkan V. Putin bu belgeyi ağustos 2003'te imzalamıştır. Bunun ardından 2006-2009 yıllarında Rusya-Ukrayna ilişkilerinde iki önemli gaz krizi yaşanmıştır. Enerji kaynaklarını siyasi bir araç olarak kullanma niyetleri hem Rus üst düzey yetkililerin açıklamalarıyla hem de Rus hükümeti için kavram belgeleri hazırlayanların Kremlin'e yönelik tavsiyelerinin sayısıyla doğrulanmaktadır.

Rusya'nın Ukrayna krizi öncesi dönemde (2014'e kadar) enerji sektörünü doğrudan bir silah olarak kullanması, enerji boyutunun mevcut hibrit savaş kavramına dâhil edilmesine katkıda bulunmuştur. Ukrayna'nın yüksek enerji verimsizliği ve Rus gaz ithalatına bağımlılığı, enerjiyi Rusya'nın baskı yapması için cazip bir araç haline getirmiştir. 2014-2017 yılları arasındaki dönemde, enerjiyle ilgili bir dizi olay Ukrayna'da iç karışıklıklara yol açmıştır. Ukrayna'daki enerji altyapısının ve kaynaklarının bir kısmının ele geçirilmesi, Rusya'nın Kırım'daki ve daha sonra Donetsk ve Luhansk bölgelerinin bazı enerji tesislerini hedef alması çatışmanın enerji boyutundaki ilk adımı olmuştur. Altyapıyı olumsuz yönde etkileyen yöntemler sıklıkla kullanılmış, kömür madenleri ile ısı ve enerji üretim tesislerinin yanı sıra su, gaz ve elektrik tedarik sistemlerine zarar veren yıkımlar ve bombardımanlar da bu yöntemler arasında yer almıştır (Kuboniwa vd., 2005). Rusya, Ukrayna'yı kendi etki alanında tutmaya çalışırken bir dizi araç kullanmıştır. Bunlar, yeni tedarikçilerin girişini engelleyerek gaz piyasasını tekelleştirmek, Slovakya, Polonya ve Macaristan üzerinden batıdan Ukrayna'ya gelen boru hatlarına erişimi engellemek, sözleşmelerde uzun vadeli fiyatlarda, al ya da öde ve yeniden ihracat yasağı maddelerinde ısrar ederek Ukrayna'nın gaz piyasasındaki reformlarını engellemek, siyasi tavizler karşılığında gaz fiyatlarında indirim teklif etmek, hükümet yetkililerini ve şirket yöneticilerini yozlaştırmak için tasarlanmış önlemler almak bunlardan bazılarıdır. Rusya ve Ukrayna arasındaki gaz ticaretine aracılardan dâhil olması, şeffaf olmayan gaz piyasasında Rus çıkarları için lobi yapan geniş bir destekçi kitlesi yaratmıştır (Balmaseda, 2008).

Ukrayna'daki olayların analizine dayanarak, Ukrayna enerji altyapısına yönelik eylemler iki ana gruba ayrılmaktadır. İlk grup, çatışmanın "kazara" bir sonucu olduğuna dayanan kasıtsız eylemleri içermektedir. Kasıtsız eylemler, vakaların çoğunluğunu oluşturmaktadır, Luhansk ve Donetsk bölgelerindeki hasarın ana nedenidir. İkinci grup ise çeşitli enerji fonksiyonlarının kasıtlı olarak tahrip edilmesi veya engellenmesini amaçlayan hedefli eylemleri içermektedir. Bunlardan bazıları (Magda, 2018, s. 68-69):

- İşletmede tutulan tesislere fiziksel olarak el konulması (Kırım'daki enerji varlıklarının işgali buna bir örnektir),
- Hayati hizmetlere (yakıt, su, gıda ve ilaçların halka ve silahlı kuvvetlere ulaştırılması) önemli zarar vermek ve zarar gören altyapının iyileştirilmesi ve onarılması maliyetlerini artırmak için tesisleri fiziksel olarak tahrip etmek,
- Halk arasında sosyal ve siyasi hoşnutsuzluk yaratmak amacıyla enerji altyapısının yeniden işler hale getirilmesine yönelik çabaları engellemek,
- Suç geliri elde etmek amacıyla bazı altyapı unsurlarını çökertmektir.

Enerji altyapısının kesintiye uğraması ve tahrip edilmesi sadece nüfusu değil, aynı zamanda enerji sistemlerine bağlı olan sektörleri de etkilemektedir. Dolayısıyla enerji şebekesine yönelik bir saldırı, elektrik enerjisine ihtiyaç duyan kritik altyapının tüm sektörlerinde basamaklı etkilere neden olabilmekte, ulusal güvenlik ve toplumun refahı üzerinde potansiyel olarak yıkıcı etkiler yaratabilmektedir.

Rusya tarafından ilhak edilmeden önce Kırım, enerjisinin neredeyse tamamını Ukrayna'dan karşılamıştır. Rusya, Kırım'ı işgali sırasında enerji altyapısını hızlı ve kasıtlı olarak ele geçirmiş ve bunun sonucunda Kırım'daki enerji şirketleri üzerinde Rus kontrolü oluşturmuştur. Kırım'daki idari binalar işgal edilmiş ve tüm enerji tesislerinin yeniden idaresi için emirler buradan verilmiştir. Aynı zamanda Kırım Parlamentosu, 17 Mart 2014 tarihli "Kırım Cumhuriyeti'nin enerji güvenliği meselesi hakkında" kararı ile Ukrayna'nın bazı ulusal enerji işletmelerini (Chornomornaftogaz) millileştirmiştir. Enerji varlıklarına sadece Kırım'da değil, aynı zamanda Karadeniz sahanlığı bölgesinde (enerji tesisleri, gaz ve petrol kaynak yatakları) ve daha sonra Donbas'ta (madenler, enerji santralleri, pompalama ve kompresör istasyonları ve boru hatları) da el konulmuştur. Sadece "UkrEnergo" tarafından Kırım'da kaybedilen varlıkların toplam değerinin yaklaşık 1 milyar ABD doları olduğu tahmin edilmektedir. Ancak Ukrayna enerjisi sisteminin geri kalanı bu kayıplardan sonra da çalışmaya devam etmiştir. Ek kayıplar arasında petrol ve gaz sektörlerindeki varlıklar, özellikle de devlete ait şirketlerde yer almaktadır (Gonchar vd., 2015, s.19-20).

Doğu Ukrayna'daki çatışmalar hem bölgedeki kömür madenlerini hem de kömürü elektrik santraline taşımak için gereken demiryolu hatlarını etkilemiştir. Kasım 2014'ün sonlarında, elektriğinin yaklaşık yüzde 40'ını üretmek için kömür kullanan Ukrayna, elektrik piyasasında olağanüstü hal ilan etmek zorunda kalmıştır. Donbas'ın işgal altındaki bölgelerinde ulaşım altyapısını tahrip etmenin yanı sıra Moskova, Ukrayna ile Rusya arasındaki sınırdaki ulaşım altyapısını engelleme yoluna gitmiştir. Aynı zamanda, çatışma hattındaki ve daha iç kesimlerdeki demiryolu hatları ile köprüler patlatılmış, Ukrayna'nın termik santrallerine kömür tedarikini durdurmak için Rusya'dan gelen kömür tedariki sınırda engellenmiştir. 2015 yılında Rus ordusu tarafından Assault Engineer & Sapper Battalion adında bir tabur oluşturulmuştur. Bu taburdaki birliğin görevi, sahada ve kentsel ortamlarda güçlendirilmiş tesisleri yok etmektir. Keşif ve sabotaj operasyonları yürütmek ve stratejik açıdan önemli nesnelere ele geçirmekle görevli benzer bir birim de Rusya tarafından işgal altındaki Ukrayna topraklarında kurulmuştur. Çeşitli tehditler karşısında Ukrayna, başta nükleer enerji santralleri olmak üzere önemli stratejik tesislerinin güvenliğini güçlendirmek için tedbirler almak zorunda kalmıştır. Bu durum özellikle savaş bölgesine yakın olan Zaporizhzhya nükleer santrali için geçerlilik göstermiştir. Zaporizhzhya nükleer santrali, hava savunması ve tank saldırılarına karşı koruma sağlayan tedbirlerle güçlendirilmiştir (Konoplyanik, 2009, s. 447-449).

Ukrayna'da gaz arzı her zaman Rusya'dan gelen arzlarla bağlı olmuştur. Gaz sektörü Ukrayna için Rusya ile ilişkilerinde geleneksel olarak zayıf bir nokta olmuştur. Ancak Ukrayna kömür konusunda her zaman bağımsız olmuş, yeterli miktarda kömür elde etmiş ve hatta kısmen ihraç etmiştir. Rusya'nın Ukrayna hükümeti üzerinde ekonomi ve enerji yoluyla uyguladığı siyasi baskıya bir örnek de iki devlet şirketi (Ukrayna'nın Naftogaz ve Rusya'nın Gazprom şirketleri) arasında süregelen borç anlaşmazlığı olmuştur. Naftogaz ve Gazprom, doğal gaz alımları ve fiyatlandırma sözleşmeleri üzerindeki borç alacakları konusunda birbirlerine karşı çeşitli taleplerde bulunmuşlardır (Klimovskiy, 2014). İlk olarak Gazprom, Naftogaz'ın Donbass'a verilen gaz için ödeme yapması gerektiğini açıklamıştır. İkinci olarak, Naftogaz daha sonra hasarlı altyapıyı onarabilmiş olsa da Gazprom, Naftogaz'ın Donbass'a daha önceki dönemlerde gaz tedarik etmesine izin vermemiştir. Bunun yerine, Naftogaz tarafından kontrol edilen ölçüm istasyonlarına olan arz kesilmiş, ayrılıkçı tarafından kontrol edilen ölçüm noktalarından tedarik arttırılmıştır. Daha sonra ise Moskova, Naftogaz "Donbass" faturasını ödemezse Ukrayna'yı gaz arzını kesmekle tehdit etmiştir. Mayıs 2017'de bir tahkim mahkemesi Gazprom'un ısrar ettiği al ya da öde yükümlülüğünü geçersiz kılarak Rusya'nın enerjiyi siyasi amaçlar için kullanmasının Moskova'da geri tepebileceğini göstermiştir (Gonchar vd., 2015, s.23-24). Halk ile Ukrayna hükümeti arasındaki mevcut gerilimler, hükümetin sürekli gaz, ısı veya elektrik tedariki ile istikrarlı bir ulusal enerji sistemi sağlayamayacağı yönünde devam ederken, olaylar Rus propaganda tarafından daha da istismar edilmiş ve körüklenmiştir (Klimovskiy, 2014). Aynı zamanda, enerji sektöründeki reformlara ilişkin hükümet eylemlerine yönelik önemli eleştiriler de devam etmiştir. Bu özellikle enerji piyasalarında fiyatlandırmanın serbestleştirilmesi ve sübvansiyon sistemindeki reformlar için geçerli olmuştur. Bununla birlikte, Rusya'nın propaganda kampanyaları gerçekler karşısında büyük ölçüde başarısız olmuştur. Ukrayna'nın enerji sistemi işlemeye devam etmekte, reformlar kademeli olarak gerçekleştirilmektedir.

Rusya'nın hibrit savaş yöntemlerinden biri olan enerjinin Ukrayna savaşındaki etkisi incelendiğinde aşağıdaki sonuçlar çıkarılmaktadır.

1. Ukrayna'nın güneydoğusundaki askeri çatışmaların tırmanmasına genellikle enerji altyapısının zarar görmesi eşlik etmektedir. Bu durum özellikle cephe hattının yakınında bulunan elektrik ve gaz altyapısı için geçerlilik göstermektedir. Aynı zamanda, enerji altyapısına yönelik kasıtlı geleneksel faaliyetler ve yeni siber-fiziksel etkilerin (madencilik, gaz boru hatlarının, enerji santrallerinin, trafo merkezlerinin ve elektrik hatlarının bombalanması, hasar gören altyapının onarımının bombardıman yoluyla engellenmesi ve onarım ekiplerine hafif silahlarla ateş açılması) çok sayıda vakası kaydedilmiştir.

2. Enerji altyapısını ilgilendiren birçok etkinliğe Rusya tarafından propaganda kampanyaları eşlik etmiştir. Kampanyaların öne çıkan özellikleri, hedef kitleye (Rusya veya Ukrayna halkı veya Avrupa ülkeleri ve ABD) bağlı olarak biraz farklılık göstermektedir:

- Batılı kitlelere, Ukrayna'nın güvenilir ve hatta tehlikeli bir ortak olduğu, çünkü ne nükleer gücünün güvenliğini ne de Avrupa'ya doğal gaz geçişinin güvenilirliğini sağlayabileceği ve aynı zamanda tüm bunların ekolojik bir felaket tehdidi oluşturduğu fikrinin desteklenmesi mesajı verilmiş;

- Ukraynalı ve Rus izleyicilere, Ukrayna'da iktidarın darbe yapan, sıradan insanları umursamayan ve onların güvenliğini sağlayamayan, savaşla ilgilenen ve bundan kazanç sağlayan bir cunta tarafından ele geçirildiği mesajı verilmiş;

- Eş zamanlı olarak, çatışmanın Rusya'nın dahli olmayan bir Ukrayna iç savaşı olduğu ve Avrupa ölçeğinde bir insani felaket tehdidi oluşturduğu mesajı verilmiştir.

Rus enformasyon, propaganda ve siber kampanyaları aslında tek bir ana fikirle sınırlı kalmıştır: Ukrayna'nın mevcut hükümetine hem kendi vatandaşları hem de Batılı ülkeler tarafından verilen desteğin kesilmesi ve bunun sonucunda Rusya yanlısı yeni bir hükümetin kurulmasıdır. Dolayısıyla durumu istikrara kavuşturmanın temel koşulu Ukrayna'nın Avrupa entegrasyonundan ve NATO ile işbirliğinden vazgeçmesi olarak değerlendirilmektedir. Neredeyse dört yıllık bir çabanın ardından Rusya'nın kampanyalarının başarılı olamadığı açıkça görülmektedir. Son olarak, bu çalışmada tanımlanan hibrit savaş yöntemlerinin çatışmalarda yeni bir şeytani eğilimi temsil ettiğini kabul etmemiz gerekmektedir. Çatışma alanları, modern ekonomik hayatın teknik temellerini, ulusal güvenliği ve toplumun refahını tehdit eden kötü niyetli faaliyetlerin de eklenmesiyle genişlemiştir. Bu yeni hibrit savaş biçimi, güven, şeffaflık ve başkalarının haklarına saygıya dayalı demokratik toplumlar için önemli bir meydan okumayı temsil etmektedir.

4. SONUÇ

Rusya-Ukrayna krizi, enerji boyutu da dâhil olmak üzere hibrit savaşın etkinliğini göstermiştir. Ukrayna'nın benzersiz coğrafi konumu ve enerji bağımlılığı Rusya'ya diğer pek çok ülke karşısında sahip olamayacağı bir etki derecesi sağlamıştır. Tek bir devlet ve yönetilen demokrasi olarak Rusya, hedeflerine ulaşmak için mevcut tüm araçları (ekonomik, askeri, stratejik iletişim vb.) kontrol etmektedir. Enerji sektörünü hedef alanlar da dâhil olmak üzere hibrit savaş yöntemleri Rusya tarafından Ukrayna silahlı kuvvetlerini yenmek için değil, devlet üzerinde baskı kurarak hükümetin devrilmesini ve yerine Moskova'ya sadık bir hükümetin gelmesini sağlamak için kullanılmaktadır. Rusya bu hedefe, halkın yaşam koşullarını kötüleştirmeye, yetkililere karşı hoşnutsuzluk yaratmaya, toplumun moralini bozmaya ve ülke hükümeti ile ekonomisinde kaos yaratmak için ortak bir çaba sarf etmeye çalışarak ulaşmaya çalışmaktadır. Neredeyse altı yıldır hibrit bir savaşı kazanmaya çalışan Rusya'nın başarılı olamadığı açıktır: Ukrayna hükümeti Moskova yanlısı bir hükümetle değiştirilememiştir.

KAYNAKÇA

- Ağır, O. ve Tatlı, M. (2020). Bir Hibrit Savaş Yöntemi Olarak Terör ve Suriye İç Savaşı. *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AKSOS)*, 8(35), 35-56.
- Balmaseda, M. (2008). *Energy Dependency, Politics and Corruption in the Former Soviet Union: Russia's Power, Oligarchs' Profits and Ukraine's Missing Energy Policy, 1995-2006*. Routledge. <https://www.e-ir.info/pdf/34975>
- Berzins, J. (2014). *Russia's New Generation Warfare in Ukraine: Implications for Latvian Defense Policy*. <https://sldinfo.com/wp-content/uploads/2014/05/New-Generation-Warfare.pdf>
- Energy Strategy Of Russia (2010). *Energy Strategy of Russia for the Period Up to 2030*. [http://www.energystrategy.ru/projects/docs/ES-2030_\(Eng\).pdf](http://www.energystrategy.ru/projects/docs/ES-2030_(Eng).pdf)
- Energy Strategy of the Russian Federation for the period up to 2020 (in Russian). (2020). http://www.cpnt.ru/userfiles/files/normativ_energosafo_energostrategy.pdf
- Gonchar, M., Chubyk, A. & Ishchuk, O. (2015). Energy Component in New Generation Warfare. Case of Russia's Hybrid Aggression Against Ukraine. <https://geostrategy.org.ua/en/analysis/research/energetichnyy-komponent-viyni-novogo-pokolinnya-priklad-rosiyskoyi-agresiyi-proti-ukrayini/zavantazhiti-pdf-eng>
- Hoffman, F. (2007). *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Warfare*. Arlington: Potomac Institute for Policy Studies.
- Klimovskiy, S. (2014). *Voyna pod znamenem Gazproma*. <https://hvylya.net/analytics/politics/voyna-pod-znamenem-gazproma.html>.
- Konoplyanik, A. (2009), Gas transit in Eurasia: Transit issues between Russia and the European Union and the role of the Energy Charter. *Journal of Energy and Natural Resources Law*, 27(3), 445-486.
- Kuboniwa, M., Tabata, S. & Ustinova, N. (2005). How Large is the Oil And Gas Sector of Russia: A Research Report. *Eurasian Geography and Economics*, 46(1), pp. 68-76.

- Maas, J. (2017). Hybrid Threat and CSDP. In J. Rehr (Ed.), *Handbook on CSDP- The Common Security and Defence Policy of the European Union* (pp. 125–130). Federal Ministry of Defence and Sports of the Republic of Austria. <https://doi.org/10.2855/764888>
- Magda, Y. (2018). The Roots of Confrontation: Energy Aspect of Hybrid Warfare. *Historia i Polityka*, 26(33), 63-71.
- Metz, S. & Cuccia, P. (2011). *Defining War for The 21st Century. Strategic Studies Institute Annual Strategy Conference Report*. <https://www.files.ethz.ch/isn/126626/pub1036.pdf>
- Military Balance, (2015). Complex crises call for adaptable and durable capabilities. *Military Balance*, 115 (1), 5–8. <https://doi.org/10.1080/04597222.2015.996334>
- NATO Transformation Seminar (2016). In *White Paper- Next Steps in NATO'S Transformation: To the Warsaw Summit and Beyond*. Washington. <https://sgp.fas.org/crs/row/R44550.pdf>
- Ovchinsky V.S. and Sundiev I.Yu. (2013). Организационное Оружие: Функциональный генезис и система технологий XXI века (доклад Изборскому клубу). <http://www.dynacon.ru/content/articles/1466/>
- Popescu, N. (2015). *Hybrid tactics: neither new nor only Russian*, *European Union Institute for Security Studies*. <https://www.iss.europa.eu/content/hybrid-tactics-neither-new-nor-only-russian>
- Reeves, S. R. & Barnsby, R. E. (2013). The New Griffin of War: Hybrid International Armed Conflicts. *Harvard International Review*, 34(3), 16-18.
- Sadeghi, S. S. (2014). В противостоянии с США Россия возвращает себе роль сверхдержавы. <https://topwar.ru/page,1,2,57672-v-protivostoyanii-s-ssha-rossiya-vozvrashaet-sebe-rol-%20sverhderzhavy.html>
- Zhiznin, S. (2010). *Russian energy diplomacy and international energy security (geopolitics and economics). Baltic Region*. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-255290>